

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук,
доцента кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
ТКАЧЕНКО Ірини Михайлівни

на дисертацію МЕЛЬНИКА Олександра Олександровича
на тему «Кримінальна відповідальність за службове підроблення», поданої
на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

На підставі вивчення дисертації та публікацій Олександра Олександровича Мельника, слід зазначити наступне.

Ступінь актуальності обраної теми. Дисертація Мельника Олександра Олександровича на тему «Кримінальна відповідальність за службове підроблення» є ґрунтовним дослідженням, присвяченим одній із ключових проблем сучасного кримінального права і залишається однією з актуальних проблем сучасного українського суспільства, оскільки службове підроблення, зокрема внесення неправдивих відомостей до офіційних документів або їх підробка, є поширеним явищем у сферах державного управління, правоохоронної діяльності, судової системи та приватного сектору і такі дії підривають довіру до державних інституцій, сприяють корупції та завдають значної шкоди економічним і соціальним інтересам суспільства. Службове підроблення часто супроводжується іншими кримінальними правопорушеннями, такими як одержання неправомірної вигоди, зловживання владою чи службовим становищем і це створює загрозу для функціонування правової держави, оскільки підриває принципи законності, прозорості та справедливості, а дослідження механізмів кримінальної відповідальності за такі кримінальні правопорушення є важливим для вдосконалення правозастосовчої практики та підвищення ефективності боротьби з корупцією. Останні реформи в кримінальному законодавстві України, спрямовані на гармонізацію з міжнародними стандартами, зокрема в контексті боротьби з корупцією, актуалізують необхідність аналізу норм, що регулюють відповідальність за службове підроблення. Вивчення судової практики та проблем

правозастосування дозволяє виявити прогалини в законодавстві та запропонувати шляхи його вдосконалення і це особливо актуально в умовах економічної нестабільності та воєнного стану, коли ефективно державне управління та захист суспільних ресурсів є критично важливими. Крім того, у рамках євроінтеграційних процесів Україна зобов'язана забезпечувати високий рівень прозорості та підзвітності в державному управлінні, а дослідження кримінальної відповідальності за службове підроблення сприяє виконанню міжнародних зобов'язань, зокрема у сфері протидії корупції, що є важливим для подальшого розвитку правової системи. Хоча службове підроблення вітчизняне законодавство не відносить до корупційного кримінального правопорушення, проте протидію службовому підробленню (або боротьбу з ним), зокрема у формі правового регулювання кримінальної відповідальності слід також розглядати і загальному контексті протидії корупції.

Цікавим моментом виступає аналіз автором в роботі законодавства іноземних держав, зокрема, США, Французької Республіки, Швейцарської Конфедерації, Королівства Іспанії, Федеративної Республіки Німеччини та Республіки Польщі щодо встановлення кримінальної відповідальності за службове підроблення і винесені висновки, що відповідні норми передбачають більш суворіші покарання, порівняно із вітчизняним кримінальним правом, за службове підроблення та обмежують суб'єкта службового підробленням переважно представниками публічного (державного) сектору.

Обґрунтовано та запропоновано автором в роботі класифікацію офіційних документів за такими критеріями: 1) наявність легального (нормативного) кримінально-правового поняття (дефініції) документи (а) такі, що мають нормативне визначення (примітки до ст. ст. 158-2, 200, 358 КК); б) такі, що його не мають); 2) за нормативною врегульованістю складу документів (а) такі, що можуть бути встановлені із інших нормативно-правових актів; б) такі, що не визначені у інших нормативно-правових актах); 3) за наявністю грифу секретності (а) документи, які містять державну таємницю; б) документи, які не містять державну таємницю); 4) за можливістю чітко встановити за суттєвими

ознаками відповідності документа певній групі (а) чітко обмеженої обсягом кримінально-правового поняття групи; б) документи, суттєві ознаки яких описано в КК чи іншому нормативно-правову акті; в) документи, які можливо віднести до визначеної у КК групи тільки у кожному випадку окремо, через використання законодавцем оціночних понять.

Автором в роботі аргументовано запропоновано необхідність узгодження переліку осіб, які є службовими, згідно з частинами 3, 4 статті 18 КК, із переліком осіб, які документи складають, видають, посвідчують, як умова їх офіційності (зокрема, під час внесення змін до примітки до ст. 358 КК необхідно замінити казуїстичні переліки певних видів юридичних осіб на загальніше поняття – юридична особа, громадяни – на особи тощо).

Крім того, обґрунтовано автором і запропоновано необхідність про внесення змін в ч. 2 ст. 366 КК, доповнивши новими кваліфікуючими ознаками службового підроблення та викласти її наступним чином: «дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені повторно, за попередньою змовою групою осіб або якщо вони спричинили тяжкі наслідки».

Аргументовано автором в роботі класифікацію кримінальних правопорушень, які є конкуруючими та суміжними із службовим підробленням та виділено групи співвідношення, як: 1) «класична» конкуренція або конкуренція загальної (ст. 358 КК) та спеціальної (ст. 366 КК) норми; 2) конкуренція частини (ст. 366 КК) та цілого (ст. 409, 371, 372 КК); 3) конкуренція спеціальних норм; 4) співвідношення із суміжними складами кримінальних правопорушень.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони ґрунтуються на засадах доктрини кримінального права.

Науковою новизною виступає комплексне дослідження складу кримінального правопорушення службового підроблення, а також складів суміжних кримінальних правопорушень та формулювань рекомендацій для

вдосконалення положень як ст. 366 КК, так і інших положень кримінального закону.

Хотілося звернути увагу на всебічну методологічну основу дисертації, оскільки застосовано різні наукові методи, зокрема, діалектичний метод використано при: співставленні норми закону про кримінальну відповідальність за службове підроблення із іншими нормами КК та КУпАП; з'ясуванні підстав кримінальної відповідальності за службове підроблення; історичний метод дає підставу з'ясувати становлення та розвитку норми кримінального закону, яка встановлює відповідальність за службове підроблення, а також охарактеризовано попередні зміни до ст. 366 КК; системно-структурний метод застосовано при співставленні окремих ознак офіційного документа (його нормативного визначення) із ознаками складу службового підроблення; порівняльно-правовий метод використано для проведення компаративістського аналізу положень кримінального законодавства України з кримінальним законодавством зарубіжних країн за службове підроблення; догматичний метод застосовувався при аналізі нормативно-правових актів, їх проектів, встановлення недоліків та вироблення пропозицій щодо вдосконалення правових норм, правозастосовної практики, оскільки його незастосування призвело б до невиправдано розлого обсягу висвітлення більшості кримінально-правових понять; метафізичний метод застосовувався при з'ясуванні змісту окремих понять, які характеризують об'єктивні та суб'єктивні ознаки службового підроблення (документ, носій); метод дедукції застосовувався для виділення у суміжних службовому підробленню складах кримінальних правопорушень певних ознак та для вирішення проблем конкуренції правових норм. Емпіричною базою дослідження є офіційні статистичні дані стосовно облікованих кримінальних правопорушень загалом та службового підроблення зокрема, розпорядником яких є Офіс Генерального прокурора. Також емпіричну базу складають відомості Єдиного державного реєстру судових рішень, зокрема, щодо осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за службове підроблення, розпорядником яких є Державна судова адміністрація України.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура є логічною та послідовною, що дозволяє чітко простежити розвиток аргументації від теоретичних основ до практичних рекомендацій.

Теоретичний внесок дисертації полягає в поглибленому аналізі кримінально-правової природи службового підроблення, уточненні її об'єктивних і суб'єктивних ознак, а також розробці авторської концепції вдосконалення кримінально-правових засобів протидії цьому кримінальному правопорушенню. Практичне значення роботи полягає в розробці конкретних пропозицій щодо вдосконалення ст. 366 України, які можуть бути використані в правотворчій діяльності, зокрема, цікавим моментом виступають пропозиції щодо змін цієї статті. Результати дослідження можуть бути застосовані в правозастосовній діяльності правоохоронними органами, прокуратурою, судами та адвокатами для підвищення ефективності розслідування та судового розгляду справ про службове підроблення. Крім того, вони мають значення для модернізації освітніх програм юридичних вищих навчальних закладів, що сприятиме підготовці фахівців із глибшим розумінням сучасних викликів у цій сфері.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Дисертація за характером і змістом досліджених автором питань, без будь-яких сумнівів, є однією з перших в Україні комплексною і системною науково-дослідною працею, що присвячена науковій розробці теоретичних та прикладних проблем формування й обґрунтування комплексного дослідження проблем кримінальної відповідальності за службове підроблення, що і обумовлюють актуальність обраної теми як для теорії кримінального права та кримінології, так і для правозастосовної й законодавчої практики.

Привертає увагу, запропоноване автором в дисертації на законодавчому рівні встановити кримінальну відповідальність за службове підроблення не будь-якої інформації в офіційному документі, а тієї, яка підтверджує чи посвідчує

певні події, явища або факти, які спричинили чи здатні спричинити наслідки правового характеру, чи може бути використана як докази у правозастосовчій діяльності.

Крім того, автором в роботі систематизовано правила конкуренції службового підроблення із конкуруючими та суміжними складами кримінальних правопорушень.

Обґрунтовано автором необхідність уніфікації на рівні закону про кримінальну відповідальність понять, які використано законодавцем у формулюванні об'єктивної сторони суміжних та конкуруючих із службовим підробленням кримінальних правопорушень, що дозволить охоплювати такими складами кримінальних правопорушень будь-яких форм службового підроблення, а не деяких із них.

Позитивним моментом виступає авторське визначення поняття «офіційний документ», а саме запропоновано під офіційними документами у статтях 357 і 366 КК розуміти документи, що складаються, видаються, посвідчуються (або до яких вноситься інформація) уповноваженими службовими особами, а також іншими фізичними особами, яким нормативно-правовими актами надано право складати, видавати, посвідчувати документи (або вносити до них інформацію), вимог до форми і змісту яких передбачені нормативно-правовими актами, а наявна у них інформація підтверджує юридичні факти.

Цікавим моментом в роботі виступає запропоноване автором в ч. 1 ст. 366 КК внесення змін в редакцію статті та запропонована авторська концепція розуміння, а саме «Складання, видача службовою особою завідомо неправдивого офіційного документа, внесення службовою особою до офіційного документа завідомо неправдивої інформації, інше підроблення офіційного документа, якщо таке внесення або підроблення стосується інформації в офіційному документі, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які спричинили чи здатні спричинити наслідки правового характеру, чи можливості використана як доказу у правозастосовчій діяльності».

Як зазначає автор зростання динаміки кількості службових підроблень, розміри покарань за конкуруючі та суміжні службовому підробленню кримінальні правопорушення дали підстави запропонувати авторський підхід зміни санкції за ст. 366 КК України (за основний склад службового підроблення збільшити покарання у виді обмеження волі зі строку до трьох років на строк від трьох до шести років, передбачивши альтернативне основне покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років, а за кваліфікований склад службового підроблення підвищити верхню межу покарання у виді позбавлення волі до 6-ти років).

Практичне значення одержаних результатів роботи полягає в: *науково-дослідній діяльності* – для подальшого вивчення кримінальної відповідальності за службове підроблення; *у законотворчій роботі* – під час підготовки змін до закону про кримінальну відповідальність у частині вдосконалення положень ст. 358, 366 КК, а також інших норм КК, необхідність уточнення положень яких обґрунтовано в дослідженні; *правозастосовній діяльності* – під час застосування органами досудового розслідування, прокуратури та суду норм КК про кримінальну відповідальність за службове підроблення, конкуруючих кримінальних правопорушень (довідка Департаменту нагляду за додержанням законів органами Державного бюро розслідувань Офісу Генерального прокурора від 25 серпня 2025 року); *науково-дослідній сфері* – під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 15 серпня 2025 року № 158-нд); *освітньому процесі* – як навчально-методичний матеріал для викладання таких дисциплін, як: «Кримінальне право. Особлива частина», «Кримінально-правова кваліфікація», «Кваліфікація окремих видів правопорушень», «Актуальні питання застосування кримінального законодавства» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 15 серпня 2025 року № 157-ОП).

За темою дисертації опубліковано 7 праць, зокрема чотири статті у фахових виданнях, три тези доповідей, що відповідає вимогам до отримання доктора філософії.

Таким чином, дисертація **Мельника Олександра Олександровича на тему «Кримінальна відповідальність за службове підроблення»** відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію **Мельника Олександра Олександровича на тему «Кримінальна відповідальність за службове підроблення за законодавством України»**, водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. Запропоноване автором визначення «офіційного документа» є ґрунтовним і враховує сучасні реалії правозастосування, але воно надто складне для практичного використання в судовій практиці (наприклад, формулювання «інформація, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які спричинили чи здатні спричинити наслідки правового характеру» може викликати труднощі при кваліфікації через свою оціночну природу), тому під час прилюдного захисту потребує уточнення це визначення, додавши приклади документів або критерії, які дозволяють однозначно віднести документ до категорії «офіційного».

2. Точність й однозначність у використанні термінології, пов'язаної із перешкоджанням кримінальним правопорушенням, у тому числі службового підроблення, є одним із важливих завдань кримінально-правової та кримінологічної науки. У представленій на рецензування дисертації автором неодноразово використовуються неуніфіковані терміни, наприклад, «підлог» і «підроблення», «офіційний документ» і «офіційні документи». Під час прилюдного захисту потребує пояснення така неоднозначність, а також яке

сміслові навантаження несуть у собі зазначені терміни у їх авторському розумінні.

Ці зауваження не применшують загальної цінності дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку, а лише вказують на можливі напрями для подальшого вдосконалення, а також можуть бути враховані у подальших наукових дослідженнях проблематики дисертаційного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Дисертаційна робота **Мельника Олександра Олександровича** є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею, є ґрунтовним внеском у науку кримінального права, оскільки систематизує знання про кримінальну відповідальність за службове підроблення, аналіз пропонує нові підходи до класифікації та кваліфікації цього кримінального правопорушення, аналіз іноземного досвіду, уніфікації термінології та врахування сучасних викликів цифровізації, а також містить практичні рекомендації щодо вдосконалення законодавства.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

На підставі вищенаведеного вважаю, що дисертація **Мельника Олександра Олександровича** на тему: «Кримінальна відповідальність за службове підроблення» за своїм змістом відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право»; є завершеною, самостійною кваліфікованою науковою працею, що містить науково обґрунтовані результати проведених автором досліджень, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має значення для юридичної науки; відповідає вимогам, визначеним Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 № 261 (із змінами), а також наказу МОН від 12.01.2017 № 40 щодо оформлення дисертації.

Дисертант **Мельник Олександр Олександрович**, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за обраною спеціальністю.

Рецензент –
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент



Ірина ТКАЧЕНКО



Ніжніше доповідати
ЗАК. ВІДАЛЕННЯ ВІС
КАПІТАН ПОЛІЦІІ
А ШЕЛЕСТИНСЬКИЙ